

УДК 347.9

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232417>

*С. В. Дяченко*, адвокат, канд. юрид. наук, доцент  
Університет державної фіскальної служби України  
Кафедра цивільного права та процесу  
вул. Університетська, 31, Ірпінь, Київська обл., 08200, Україна  
e-mail: sv\_dyachenko@ukr.net  
ORCID: 0000-0002-0104-2769

*В. Р. Шевчук*, студентка 3 курсу, спеціальності «Право»  
Університет державної фіскальної служби України  
Кафедра цивільного права та процесу  
вул. Університетська, 31, Ірпінь, Київська обл., 08200, Україна  
e-mail: v.shevchuk33@ukr.net

## ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Дана стаття присвячена дослідженню електронних засобів доказування у цивільному процесі. Тема електронних засобів доказування у цивільному процесі ще досі є актуальною, оскільки повною мірою не вирішено проблемні питання щодо їх застосування під час судового розгляду та не виокремлено особливості по відношенню до інших країн. Саме тому в даній статті проаналізовано теоретичні та практичні аспекти закріплення електронних доказів в цивільному судочинстві України та зарубіжних країн. Зокрема виокремлено основні відмінності в процесуальному законодавстві щодо визначення поняття електронних доказів, використання оригіналу електронного документу та його копії, роль кваліфікованого електронного підпису для посвідчення останньої. Окреслено проблемні питання у використанні електронних доказів у цивільному судочинстві та наведено авторські шляхи удосконалення електронних доказів шляхом запозичення передового досвіду інших країн. Оцінено можливість впровадження у цивільний процес методів форензики для встановлення достовірності наданих електронних доказів та застосування системи блокчейн з метою унеможливити їх знищення.

**Ключові слова:** доказування, електронний доказ, засоби доказування, електронний документ, електронний підпис, цивільний процес.

**Постановка проблеми.** Двадцять перше століття є періодом широкого запровадження та використання різних інноваційних технологій, електронних способів комунікації і мережі Інтернет у буденному житті, зокрема це стосується і цивільного процесу. Використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, можливість подання позовних заяв, клопотань онлайн, участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції – все це стає звичайною справою для більшої частини суспільства. Тому, зважаючи на суцільну комп'ютеризацію та інформатизацію, дієве використання здобутків науково-технічного прогресу стало нагальним питанням у судочинстві. Так у 2017 році змінами до цивільного законодавства було розширено категорію доказів, внаслідок запровадження досить нового поняття «електронного доказу». Впровадження цього правового інституту було необхідністю, оскільки наразі це один із основних інструментів для реалізації права на захист фізичних та юридичних осіб.

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що на сучасному етапі під час стрімкого розвитку та удосконалення електронних засобів комунікації та носіїв інформації, питання електронних доказів набуває нового значення, що зумовлює виникнення нових теоретичних та практичних проблем при їх застосуванні, тому порівняльний аналіз законодавчого закріплення та практики застосування даної теми в цивільному судочинстві зарубіжних країн та України дасть можливість виокремлення подальших шляхів модернізації електронних засобів доказування загалом.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Тема електронних засобів доказування у цивільному процесі останнім часом досліджувалась багатьма видатними вітчизняними та зарубіжні науковцями, зокрема свої праці присвятили О.І. Антонюк, О. Гусєєв, А.Ю. Каламайка, В.С. Петренко, І.І. Демчишин, О.С. Чорний та інші.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці Д.М. Цехан, А.О. Воронюк, М.В. Пушкар, С.М. Гетманцев, С.А. Чванкіна, Р.В. Пожоджук тощо.

**Метою статті** є дослідження питань електронних засобів доказування у цивільному процесі України та зарубіжних країн, проблематики застосування, а також визначення можливих шляхів удосконалення.

**Виклад основного матеріалу.** Говорячи про поняття «електронних доказів», зауважимо, що раніше в українському судочинстві використовували поняття «електронний документ», зміст якого закріплено в Законі України від 2003 року «Про електронні документи та електронний документообіг». Згідно цього Закону електронним документом є відповідний документ, який містить інформацію у вигляді електронних даних та який включає обов'язкові реквізити для документа [1]. А вже після судової реформи у процесі почали застосовувати категорію електронних доказів.

Визначення електронних доказів міститься в статті 100 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої під ними потрібно розуміти інформацію про обставини, що мають важливе значення для справи та яка закріплена електронними (цифровими) засобами. Така ж сама норма закріплена в процесуальних кодексах, зокрема у Кодексі адміністративного судочинства та Господарському процесуальному кодексі України. Дане положення також закріплює перелік даних, які будуть вважатися електронними доказами, та що може вважатися їх носіями [2].

Електронні докази можна систематизувати по різному, але поділ закріплений в статті 100 ЦПК України є загальноприйнятим, і відповідно до нього вони класифікуються на електронні документи, веб-сайти, повідомлення у формі текстових, мультимедійних та голосових даних, бази даних та інша інформація в електронній формі [2; 3].

Думки вчених та науковців щодо даної регламентації електронних доказів є різними, одні зазначають доцільність та правильність закріплення законодавцем даного інституту, а інші вважають його не зовсім коректним.

Зокрема Д.М. Цехан у своїх дослідженнях зазначає, що беручи до уваги сучасні концептуальні підходи до систематизації доказів, цифрова інформація як електронний доказ не може виступати різновидом, а повинна бути виділена в окрему категорію, оскільки її унікальні ознаки дають можливість виокремити єдине поняття «цифрового доказу», під яким він виокремлює реальні дані, які мають цифрову форму, збережену на типовому носії, та які після обробки ЕОМ є сприйнятими для людини, на основі яких встановлюються важливі для доказування певні факти та обставини [4, с. 259]. А.О. Воронюк вважає, що закріплення такого визначення у Цивільному процесуальному кодексі є передовим та важливим, так як, зважаючи на стрімкий розвиток технологій, законодавцем наданий широкий перелік електронних доказів та джерел їх закріплення, що зумовлює можливість використання нових інноваційних електронних доказів під час цивільного судочинства [5, с. 12].

При дослідженні електронних доказів як правової категорії в цивільному судочинстві, особливої уваги потребує прогресивний досвід зарубіжних країн, оскільки на основі цього можна дійти висновків щодо відмінностей та ймовірних шляхів удосконалення наявної системи закріплення електронних доказів в вітчизняному законодавстві.

Так на противагу Україні, у більшості європейських країнах немає окремого визначення даного поняття, оскільки тлумачення електронних доказів відбувається за рахунок широкого змісту такої категорії як докази. Наприклад, у статті 1347 Цивільного кодексу Франції закріплено, що письмовими доказами являється певна послідовність літер, символів, фігур чи інших знаків, які наділені сенсом, незважаючи на форму, де вони закріплені чи передані. А у іспанському законодавстві під час судового процесу дозволено використовувати будь-які види доказів, зокрема і механічні засоби відтворення слів, зо-

бражень та звуків [6]. У цивільному процесуальному законодавстві Російської Федерації не наявне окреме поняття електронних доказів, лише прослідковується згадка про документи, що одержані шляхом електронного зв'язку та які є різновидом письмових доказів.

Як бачимо, вітчизняні вчені хочуть більш детально систематизувати електронні засоби доказування, хоча якщо брати до уваги досвід інших країн, то там відбувається пояснення даних доказів, виходячи із загальної категорії доказів. Це є досить позитивним, оскільки у разі появи нових видів електронних доказів, не потрібно буде вносити зміни до законодавства, оскільки наявне визначення вже буде включати в себе їх зміст.

Також якщо порівнювати закріплення поняття електронних доказів, то можна побачити суттєві відмінності, що зумовлено, по-перше, різною формалізованістю процесуального законодавства, а, по-друге, ставленням судді до електронних доказів. В Україні при поданні доказів суддя досить прискіпливо ставиться до таких питань, як оформлення доказів, їх носій, достовірність та допустимість, а за кордоном можна спостерігати ситуацію протилежну, тобто законодавчі положення зарубіжних країн надають можливість більш ширшої оцінки доказів. Ми вбачаємо в цьому свої плюси і мінуси, оскільки в Україні історично склалась ситуація чіткого закріплення та дотримання процесуальних норм, від яких не можна відходити, що в свою чергу ставить в певні рамки зокрема і подання доказів. Тому у разі імплементації досвіду зарубіжних країн потрібно виходити із можливостей вітчизняного законодавства це ефективно реалізувати.

Якщо говорити про можливості запозичення досвіду інших країн у питанні електронних засобів доказування, то вважаємо за можливе звертатися до США як однієї із провідних країн із стійким законодавством, хорошою розбудовою бази доказування та швидким науково-технічним прогресом. Але при цьому потрібно брати до уваги те, що Україна та США належать до різних правових систем з відмінними принципами функціонування. Хоча в будь-якому випадку доцільним буде робити поступові кроки щодо простішого закріплення та сприйняття електронних доказів, оскільки в майбутньому із вітчизняною законодавчою базою буде досить складно застосовувати в судочинстві нові інноваційні докази, які беззаперечно з'являться з розвитком нових технологій.

Також на сьогодні в цивільному процесі виникає багато проблем щодо з'ясування питань, які електронні докази будуть вважатися оригіналом, а які його копією. Цивільним процесуальним кодексом України у статті 100 передбачається особливий порядок подання електронних доказів, відповідно до якої дані докази подаються або оригіналом або електронною копією. У випадку останньої має бути наявний електронний цифровий підпис, який прирівнюється до підпису, здійсненого особисто згідно Закону України «Про електронний цифровий підпис». Але проблема виникає в тому, що з 7 листопада 2018 року набрав чинності Закон України «Про електронні довірчі послуги», яким вводиться зовсім нове поняття замість електронного цифрового підпису – кваліфікований електронний підпис.

Закон України «Про електронний цифровий підпис» втратив чинності на підставі зазначеного закону, а використання електронного цифрового підпису можливе тільки протягом двох років з дня набрання чинності нового Закону, до 7 листопада 2020 року. В зазначений період також відбувається перехід до нових електронних підписів, які характеризуються своєю зручністю та простотою у використанні, а також можливістю масового застосування. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту щодо забезпечення можливості використання удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів» від 03 березня 2020 року № 193 визначає, що модернізованими електронними підписами, базою яких є кваліфіковані сертифікати відкритих ключів, мають право користуватися учасники довірчих послуг – фізичні та юридичні особи, їх представники, – з метою вступити в електронну взаємодію чи провести електронну ідентифікацію, але у випадку коли це передбачено законодавчими положеннями [7].

Відкритим залишається питання, що цивільно-правова норма про засвідченість електронних доказів відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» ще

досі не змінена, тобто, виходячи із зазначеного, вказані докази мають посвідчуватись до законодавчого акту, який не діє. Зауважимо, що наявну колізію в праві потрібно усунути, оскільки незрозумілим залишається, якими нормами потрібно керуватись, тому пропонуємо внести зміни до наявних процесуальних положень, а саме визначити у статті 100 Цивільного процесуального кодексу України, що електронна копія має засвідчуватись кваліфікованим електронним підписом, який здійснюється згідно до Закону України «Про довірчі послуги». Це значно спростить розуміння положення про порядок подання електронної копії, і збільшить в загальному прийнятті електронних доказів в суді.

Як вже зазначалось, в суді можуть виникати ситуації, при яких замість оригіналу надається копія електронного документа, внаслідок чого ставиться під сумнів її достовірність та відповідність, що призводить до не врахування судом даних засобів доказування. Тобто виникають певні труднощі на рахунок оцінки допустимості судом наданих доказів [8]. Науковцями пропонується вирішення даної проблеми шляхом застосування положення статті 85 ЦПК України, тобто огляд доказів, які неможливо надати в суді, за їх місцезнаходженням. В теоретичному аспекті сам порядок аналізу таких електронних засобів доказування від письмових чи речових особливо не має відмінностей, але якщо розглядати з практичної точки зору, то можна побачити ряд труднощів, зокрема у випадку коли зміст електронних доказів знаходиться на інтернет-ресурсі. Адже чинним процесуальним законодавством не регламентується, до прикладу місцезнаходження веб-сайту, який буде застосовуватись як доказ [9].

Щодо застосування соціальних мереж як електронних доказів, то судова практика є теж суперечливою, наприклад, Постановою Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі № 667/266/15 було встановлено, що якщо справа стосується оспорювання автора контенту в мережі Facebook, то, зважаючи на можливість реєстрації сторінки під будь-яким іменем, а також що досить складно, а інколи неможливо, з'ясувати достовірність зареєстрованої особи, тому скріншоти із змістовним зображенням таких сторінок не можуть надаватися в суді [10].

В даному випадку пропонуємо запровадити застосування модифікованої форму форензіки, або ще по-іншому комп'ютерної криміналістики, яка буде застосовуватись у разі необхідності. Адже як і у кримінальному, так і в цивільному процесах потрібно встановити, що доменне ім'я належить саме цій особі. В загальному під форензікою слід розуміти діяльність, яка займається виявленням інформаційних злочинів. В цивільному процесі її можна застосувати для встановлення достовірності електронних доказів, наприклад, належності соціальної сторінки саме цій особі, чи електронне повідомлення відправлене з комп'ютера, який є власністю учасника справи тощо. Цей напрям, вважаємо, є перспективним, але в Україні не досить розвиненим, тому запровадження методів форензіки в цивільне судочинство вбачаємо гарною можливістю для розбудови судової структури взагалі.

Якщо розглядати умови прийняття електронних доказів в інших країнах, то досліджуючи це питання у Великій Британії, можна стверджувати про наявність ряду факторів при дотриманні яких дані докази будуть вважатись достовірними та автентичними. Зокрема, обов'язковою умовою прийняття, є те що електронний документ має бути одержано тоді, коли пристрій, за допомогою якого одержано даний доказ, використовується для здійснення якогось різновиду діяльності, він перебуває в нормальному стані, а кінцеві висновки повинні здійснюватися відповідно до даних, проаналізованих цим комп'ютером [11]. В свою чергу Федеративна Республіка Німеччина головними вимогами електронних документів вважає можливість багаторазового та довготривалого доступу до документа, тобто він має бути збережений таким способом, який дасть змогу у разі необхідності звертатися до нього. Ще одною умовою, встановленою законодавством, вважається наявність кваліфікованого електронного підпису, хоча це не впливає на допустимість застосування доказів у цивільному процесі цієї держави. Порівнюючи законодавство України та Німеччини, зауважимо, що у нас це є обов'язковою умовою, а там це визначається засадою вільної оцінки доказів, відповідно до якої їм наданий особливий статус у процесі – засвідчені електронним підписом електронні документи

відносяться до письмових доказів, а у разі його відсутності, то перекваліфікуються до різновиду речових доказів.

Досліджуючи важливість електронного підпису у цивільному судочинстві Греції, показовим прикладом є випадок у судовій практиці, коли суд першої інстанції підтвердив, що адреса електронної пошти, з якої відправлене повідомлення, відповідаючи загальним ознакам підпису – можливість ідентифікації сторони, яка підписувала повідомлення, та неповторність взаємозв'язку, наявного між підписувачем і його адресою електронної пошти, – може визначатися як електронний варіант власноручного підпису. А у США еквівалентом електронного підпису можуть розглядатися різні складові, які містяться в електронному документі та певною мірою пов'язані із адресантом цього документа [12].

На відміну від вищезазначеного, в Україні доволі цікава судова практика з цього питання. Так, у рішенні Дніпровського районного суду м. Києва від 23.07.2020 № 755/9179/19, суд критично поставився до наданої роздруковки електронної переписки відповідачем, яка підтверджувала договірні зобов'язання між сторонами, оскільки у змісті цієї переписки часто була використана функція «Цитований текст скритий», що, зважаючи на принципи повноти та достовірності в цивільному судочинстві, було сприйнято судом досить негативно. Адже було незрозумілим чим керувався відповідач при використанні цієї функції, з якою метою було скрито елементи переписки та що зумовило потребу в його приховуванні [13].

Наведений приклад потрібно розглядати з двох аспектів: це якщо дана функція застосовується для закриття приватної інформації, яку особа не хоче розголошувати, зважаючи на конституційне право на приватне життя та таємницю кореспонденції, або якщо особа просто умисно приховує інформацію, оскільки розуміє, що вона не на її користь. В обох випадках сторона має навести аргументи, які були б важливими та задовільними для судді. При використанні таких електронних засобів доказування потрібно бути максимально обережним, оскільки як самостійний доказ навряд чи він буде серйозно сприйнятий у цивільному процесі, тому краще використовувати їх у взаємозв'язку з іншими доказами, які б повноцінно доповнювали один одного. В такому випадку буде більша ймовірність позитивного результату доказової бази.

Через неналежне оформлення електронних засобів доказування трапляються випадки, коли суд відхиляє надані докази. До прикладу Велика Палата Верховного Суду 14 лютого 2019 року, переглядаючи рішення по справі № 9901/43/19, встановила, що головним реквізитом в електронному доказі є електронний цифровий підпис, а в разі його відсутності немає підстав, щоб вважати його оригінальним і як наслідок допустимим [14]. А у справі Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 30 січня 2018 року № 204/40/18 визначено, що у випадку подання копії електронного доказу, сторона повинна оформляти її належно, зокрема фотокартки розмішувати на окремому аркуші А4, зазначаючи при цьому порядковий номер та додаючи відповідні пояснення щодо місця, події та часу [15].

Електронні докази в цивільному процесі мають подаватися та застосовуватися відповідно до головних принципів здійснення цивільного судочинства, а саме верховенства права, за допомогою якого забезпечується належний захист прав та законних інтересів кожної особи [16].

До негативних аспектів застосування електронних доказів у цивільному судочинстві можна виокремити, по-перше, наявність проблем із збереженням електронних даних, так як бувають різні обставини із їх пошкодженням, наприклад, ймовірність проникнення вірусу в систему чи функція зберігання належним чином не спрацювала; по-друге, потреба в постійному захисті таких даних від внесення змін іншими особами.

Для вирішення цієї проблеми одним із напрямків удосконалення ми вбачаємо розбудову системи блокчейна, тобто технології, яка забезпечує високий ступінь обліку та ідентифікації інформації, надає можливість користувачам поширювати дані в мережі, а також працювати у цій системі одразу декільком користувачам, зафіксувавши кожну проведену транзакцію. Наприклад, якщо у цій системі працюють декілька користувачів, то кожну

проведену операцію з документами буде можна побачити та відслідкувати, що в свою чергу зумовить можливість легко надати електронний документ як доказ у цивільному процесі. Цей спосіб електронного документообігу являється прогресивним та вже застосовується багатьма країнами, адже він зумовлює довіру до достовірності та правдивості електронних даних. Але в першу чергу, потрібно розуміти, що розбудова таких технологій має відбуватись на відповідній правовій базі, оскільки не можливо ефективно та з подальшим успіхом її використовувати, якщо законодавчо це буде не врегульовано.

**Висновки і пропозиції.** Отже, на основі викладеного, можна стверджувати, що зарубіжне законодавство та практика застосування щодо електронних засобів доказування є більш простішим, ніж в Україні. Звичайно, в кожній країні наявні своя специфіка щодо урегулювання даного питання, але більшості із них притаманна загальна тенденція спрощеної процедури визнання допустимості електронних доказів під час судового процесу. За кордоном для суддів є прийнятним застосування принципу вільної оцінки доказів, в тому числі електронних, не дивлячись на наявність на них електронного підпису чи певних реквізитів. В Україні можна побачити зовсім відмінну практику, що зумовлено в першу чергу недосконалим законодавчим закріпленням подання електронних засобів доказування в суді. Також, зважаючи на швидкий технічний прогрес, потрібно готуватись до появи нових видів електронних доказів, їх носіїв.

Тому першочерговим завданням є більш детальне урегулювання подання електронних засобів доказування у цивільному процесі, що включає в себе усунення зазначених колізій та протиріч між законодавчими нормами, а також впровадження передового досвіду, який полегшить їх подання. Адже пересічній людині важко розібратися в тій кількості наявних термінів, якими потрібно оперуватися для подання електронних доказів. Зауважимо, що запозичуючи міжнародну практику з приводу регламентації електронних доказів у цивільному процесі, можна уникнути багатьох проблем, а також пришвидшити судовий розгляд справ та зробити його більш адаптованим.

### Список використаної літератури

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року. № 851–15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Марчак А. Т., Дяченко С. В. Електронні докази в цивільному процесі: проблеми застосування на практиці. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 11 жовтня 2019 р.). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 59–60.
4. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 256–260.
5. Воронюк О. Електронні докази: що вважати оригіналом а що – копією? *Закон і Бізнес*. 2017. № 45 (1343). С. 12. URL: [https://zib.com.ua/ua/130967-elektronni\\_dokazi\\_scho\\_vvazhati\\_originalom\\_a\\_scho\\_kopiyu.html](https://zib.com.ua/ua/130967-elektronni_dokazi_scho_vvazhati_originalom_a_scho_kopiyu.html).
6. Марчак А. Т., Дяченко С. В. Застосування електронних доказів в цивільному процесі. *Юридичний бюлетень*. 2019. Випуск 10. С. 81–86. DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.11>.
7. Про реалізацію експериментального проєкту щодо забезпечення можливості використання удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів: Постанова КМУ від 03.04.2020 р. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2020-%D0%BF#Text>.
8. Дяченко С. В. Цивільний процес України: практикум. Ірпінь: УДФСУ. 2016. С. 129.
9. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. Цивільне право і процес. 2019. Випуск 2. С. 111–114.
10. Постанова Верховного Суду від 27.11.2019 р. № 667/266/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>.
11. Зозуля Н. Електронні докази за кордоном: практика застосування. *Українське право*. 2018. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-za-kordonom-praktyka-zastosuvannya>.
12. Перникоза Д. Електронні докази – норма для українського судочинства, але є нюанси. URL: <https://vkr.ua/publication/elektronni-dokazi-norma-dlya-ukrayinskogo-sudochinstva-ale-ie-nyuansi>.

13. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 23.07.2020 № 755/9179/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90507435>.
14. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 14.02.2019 р. № 9901/43/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883385>
15. Ухвала Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 30.01.2018 р. № 204/40/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71799720>.
16. Цісар Г. І., Дяченко С. В. Реалізація принципу верховенства права через призму електронного судочинства: теоретичні та практичні підходи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. С. 111–113.

## References

1. Law of Ukraine on the electronic documents and electronic documents circulation № 851–15. (2003, May 22). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].
2. Civil procedure Code of Ukraine: Law in Ukraine. № 1618-IV. (2004, March 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
3. Marchak A. T., Diachenko S. V. (2019). Electronic evidence in a civil procedure: problems of application in practice. Current issues of private law: Proceedings of the All- Ukrainian Scientific and Practical Conference. (pp. 59–60). Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine [in Ukrainian].
4. Tsekhan D. (2013). Digital evidence: concepts, characteristics and place in the proof system. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Yurysprudentsiia»*, 5 [in Ukrainian].
5. Voroniuk O. (2017). What is original of in electronic evidence and what – a copy? *Zakon i Biznes*. № 45 (1343). URL: [https://zib.com.ua/ua/130967-elektronni\\_dokazi\\_scho\\_vvazhati\\_originalom\\_a\\_scho\\_kopieyu.html](https://zib.com.ua/ua/130967-elektronni_dokazi_scho_vvazhati_originalom_a_scho_kopieyu.html) [in Ukrainian].
6. Marchak A. T., Diachenko S. V. (2019). The application of electronic evidence in a civil process. *Yurydychny biuletyn*, 10 [in Ukrainian].
7. Decree of Cabinet of Ministers of Ukraine the implementation of the experimental project for the safety of the power of the registration of well-equipped electronic signatures and seals № 193 (2020, April 3). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2020-%D0%BF> [in Ukrainian].
8. Diachenko S. V., Riabchenko Yu. Yu., Samilyk L. O. (2016). Civil process of Ukraine: practicum. Irpin: USFSU [in Ukrainian].
9. Hetmantsev M. (2019). Electronic evidence in a civil process: the practice of applying novelties of legislation. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. Tsyvilne pravo i protses*, 2 [in Ukrainian].
10. Resolution of Supreme Court of Ukraine in the case № 9901/43/19 (2019, November 27). *Yediniy Derjavniy Reyestr Sudovih Rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417> [in Ukrainian].
11. Zozulia N. (2018). Electronic evidence in the abroad: the practice of applying. *Ukrainske pravo*. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-za-kordonom-praktyka-zastosuvannya> [in Ukrainian].
12. Pernykoza D. (2020). Electronic evidence is the normal for the ukrainian judiciary, but there are nuances. URL: <https://vkr.ua/publication/elektronni-dokazi-norma-dlya-ukrayinskogo-sudochinstva-ale-ie-nyuansi> [in Ukrainian].
13. Decision of the Dnieper District Court of Kiev in the case № 755/9179/19 (2020, July 23). *Yediniy Derjavniy Reyestr Sudovih Rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90507435> [in Ukrainian].
14. Approval of the Grand Chamber of the Supreme Court in the case № 9901/43/19 (2019, February 14). *Yediniy Derjavniy Reyestr Sudovih Rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883385> [in Ukrainian].
15. Approval of the Krasnogvardeisky District Court of Dnipropetrovsk in the case № 204/40/18. (2018, January 30). *Yediniy Derjavniy Reyestr Sudovih Rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71799720> [in Ukrainian].
16. Tsisar H. I., Diachenko S. V. (2018). Realization of principle of supremacy of right through the prism of the electronic rule-making: theoretical and practical aspects. *Aktualni problemy vitchyznianoj yurysprudentsii*, 6 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 19.04.2021 р.

*С. В. Дяченко*, адвокат, канд. юрид. наук, доцент  
Университет государственной фискальной службы Украины  
Кафедра гражданского права и процесса  
ул. Университетская, 31, Ирпень, Киевская обл., 08200, Украина  
e-mail: sv\_dyachenko@ukr.net  
ORCID: 0000-0002-0104-2769

*В. Р. Шевчук*, студентка 3 курса, специальности «Право»  
Университет государственной фискальной службы Украины  
Кафедра гражданского права и процесса  
ул. Университетская, 31, Ирпень, Киевская обл., 08200, Украина  
e-mail: v.shevchuk33@ukr.net

## ЭЛЕКТРОННЫЕ СРЕДСТВА ДОКАЗЫВАНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

### Резюме

Данная статья посвящена исследованию электронных средств доказывания в гражданском процессе. Тема электронных доказательств в гражданском процессе до сих пор актуальна, поскольку в полной мере не решены проблемные вопросы их применения в ходе судебного разбирательства и не выделены особенности в отношении других стран. Именно поэтому в данной статье проанализированы теоретические и практические аспекты закрепления электронных доказательств в гражданском судопроизводстве Украины и зарубежных странах. В частности, выделены основные различия в процессуальном законодательстве относительно определения понятия электронных доказательств, использование оригинала электронного документа и его копии, роль квалифицированной электронной подписи для удостоверения последней. Определены проблемные вопросы в использовании электронных доказательств в гражданском судопроизводстве и приведены авторские пути совершенствования электронных доказательств путем заимствования передового опыта других стран. Оценена возможность внедрения в гражданский процесс методов форензики для установления достоверности предоставленных электронных доказательств и применения системы блокчейн с целью сделать невозможным их уничтожение.

**Ключевые слова:** доказывание, электронное доказательство, средства доказывания, электронный документ, оригинал электронного документа, электронная подпись, гражданский процесс.

*S. V. Dyachenko*, Lawyer, PhD in Law, Associate Professor  
University of the State Fiscal Service of Ukraine  
the Department of Civil Law and Procedure  
University Street, 31, Irpin, 08200, Ukraine  
e-mail: sv\_dyachenko@ukr.net  
ORCID: 0000-0002-0104-2769

*V. R. Shevchuk*, 3-rd year Student  
University of the State Fiscal Service of Ukraine  
the Department of Civil Law and Procedure  
University Street, 31, Irpin, 08200, Ukraine  
e-mail: v.shevchuk33@ukr.net

## ELECTRONIC MEANS OF PROOF IN CIVIL PROCESS

### Summary

The purpose of the article is to explore the issues of electronic means of proof in the civil process of Ukraine and foreign countries, the problems of application, as well as to identify possible ways to improve them. Relevance of research is due to that the issue of electronic evidence is gaining new importance at the present stage during the rapid development and





improvement of electronic means of communication and media which causes the emergence of new theoretical and practical problems in their application. In this regard, a comparative analysis of the legislative consolidation and practice of application of this topic in civil proceedings of foreign countries and Ukraine will provide an opportunity to identify further ways to modernize electronic evidence in general. Also, the problematic issues concerning their application during the trial have not been fully resolved and the peculiarities of other countries have not been singled out. Therefore, effective use of the achievements of scientific and technological progress has become an important issue in the judiciary due to the continuous computerization and informatization. The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and proposals. The following general scientific methods of cognition were used during the research: dialectical, terminological, logical-semantic, system-structural, logical-normative, comparative. The issues of legislative regulation of electronic evidence in Ukraine and other countries, their key differences, as well as the author's ways to improve electronic evidence by borrowing best practices from other countries, including the United States. Problematic aspects of legislative consolidation of electronic evidence have been identified, the possibility of introducing forensic methods into the civil process to establish the authenticity of the provided electronic evidence and application of the blockchain system in order to prevent their destruction has been assessed. The current legal positions from judicial practice were given and analyzed on the issues under consideration. The results of the study can be used in lawmaking and law enforcement activities for the use of electronic evidence in civil proceedings.

**Keywords:** evidence, electronic evidence, means of proof, electronic document, electronic signature, civil process.